

Відсутність чіткої регламентації порядку здійснення доставлення та приводу на практиці викликає певні труднощі в їх реалізації. До того ж, виникає необхідність в збільшенні часу адміністративного затримання для осіб, в разі неможливості їх ідентифікації.

Таким чином, вважаємо за доцільне регламентувати застосування адміністративного приводу у відповідних нормах КУпАП, конкретизувати такий захід як доставлення особи, а також збільшити час адміністративного затримання для осіб, в разі неможливості їх ідентифікації.

Використані джерела:

1. Загальна декларація прав людини: Декларація ООН від 10.12.1948. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: // zakon.rada.gov.ua.
2. Протокол № 4 Конвенції Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція Ради Європи від 04.11.1950. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: // zakon.rada.gov.ua.
3. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст.141.
4. Про національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: // zakon.rada.gov.ua

Сердюк Лілія Миколаївна,
доцент кафедри теорії та історії
держави і права Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

Махтура Катерина Сергіївна,
курсант 2 курсу факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

**ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ
ОРГАНІВ У ГАЛУЗІ ЗАХИСТУ ПРАВА НА СВОБОДУ
Й ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАННІСТЬ ЛЮДИНИ**

Європейські стандарти діяльності правоохоронних органів у галузі захисту права на свободу й особисту недоторканність визначені в ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яка містить такі приписи [1]:

1. Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи інакше ніж відповідно до процедури, встановленої законом, і в таких випадках, як:

а) законне ув'язнення особи після засудження її компетентним судом;
б) законний арешт або затримання особи за невиконання законної вимоги суду або для забезпечення виконання будь-якого обов'язку, передбаченого законом;

с) законний арешт або затримання особи, здійснені з метою припровадження її до встановленого законом компетентного органу на підставі обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення або якщо є розумні підстави вважати за необхідне запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення;

д) затримання неповнолітнього на підставі законного рішення з метою застосування наглядових заходів виховного характеру або законне затримання неповнолітнього з метою припровадження його до встановленого законом компетентного органу;

е) законне затримання осіб для запобігання поширенню інфекційних захворювань, законне затримання психічнохворих, алкоголіків або наркоманів чи бродяг;

ф) законний арешт або затримання особи, здійснені з метою запобігання її незаконному в'їзду в країну, чи особи, щодо якої вживаються заходи з метою депортації або екстрадиції.

2. Кожного заарештованого має бути негайно поінформовано зрозумілою для нього мовою про підстави його арешту і про будь-яке обвинувачення проти нього.

3. Кожен, кого заарештовано або затримано, згідно з положеннями підпункту «с» пункту 1 цієї статті, має негайно постати перед суддею чи іншою посадовою особою, якій закон надає право здійснювати судову владу, і йому має бути забезпечено розгляд справи судом упродовж розумного строку або звільнення під час провадження. Таке звільнення може бути обумовлене гарантіями з'явитися на судові засідання.

4. Кожен, кого позбавлено свободи внаслідок арешту чи тримання під вартою, має право ініціювати провадження, в ході якого суд без зволікання встановлює законність затримання і приймає рішення про звільнення, якщо затримання є незаконним.

5. Кожен, хто є потерпілим від арешту або затримання, здійсненого всупереч положенням цієї статті, має забезпечене правовою санкцією право на відшкодування.

Європейським судом з прав людини були прийняті рішення у справах проти України, які підтверджують системні порушення права на свободу. Ці справи з огляду на характер порушень права на свободу можуть бути класифіковані на такі види [2], [3]:

1. *Невиконання рішення про звільнення з-під варти.*

У справі *Кац та інші проти України* (№ 29971/04, 18 грудня 2008 року) постановою слідчого про звільнення з-під варти Ольги Біляк, яка, як стверджувалось, була прийнята 29 січня 2004 року, не була виконана до 1 лютого 2004

року. Невиправдана затримка з виконанням постанови про звільнення з-під варти стала однією з причин смерті О. Біляк в СІЗО № 13. ЄСПЛ встановив, що протягом 3 днів О. Біляк утримувалась під вартою незаконно, всупереч постанові про звільнення.

Справа *Миханів проти України* (№ 75522/01, 6 листопада 2008 року) стосувалася ще однієї доволі поширеної практики правоохоронних органів: маніпулювання звинуваченням з метою обійти рішення суду про звільнення обвинуваченого. У цій справі заявник був двічі звільнений з-під варти за рішенням національного суду. Однак одразу після рішень суду прокуратура, не звільняючи заявника, знову затримувала його за іншими звинуваченнями, що складали предмет того ж розслідування. ЄСПЛ зазначив, що, хоча для повторного затримання після рішення суду використовувалися звинувачення, формально відмінні від тих, яких стосувалося судове рішення, ці звинувачення складали частину того ж розслідування. ЄСПЛ зауважив, що ця ситуація створює враження, ніби органи влади «використовували загалом схожі звинувачення як привід для того, щоб продовжити тримання під вартою та обійти рішення суду про звільнення заявника». ЄСПЛ відзначив, що національне право не надає гарантій від подібного зловживання.

2. Тримання під вартою без судового рішення.

У справі *Свершов проти України* (№ 35231/02, 27 листопада 2008 року) була відзначена системна проблема у законодавстві України, коли особи, справи яких передаються до суду, тримаються під вартою без судового рішення, а лише на підставі самого факту передання справи до суду. Така ж проблема була констатована у справах *Соловійов та Зозуля проти України* (№№ 40774/02 та 4048/03, 27 листопада 2008 року) та *Елоєв проти України* (№ 17283/02, 6 листопада 2008 року).

2.1. Процесуальні гарантії затриманого під час вирішення питання щодо тримання під вартою.

У справі *Свершов проти України* було встановлено порушення п. 4 ст. 5 Конвенції через те, що національний суд у рішенні не відповів на аргументи захисту, які свідчили на користь звільнення заявника.

У справі *Елоєв проти України* порушення статті п. 4 ст. 5 Конвенції було встановлено через те, що суд відмовився розглянути чергове клопотання заявника про звільнення, посилаючись на те, що до цього кілька разів відмовляв йому у звільненні.

Слід зазначити, що ЄСПЛ, розглядаючи заяви громадян України про порушення вимог ст. 5 Конвенції, у переважній більшості справ встановлює порушення Україною вимог пунктів 1, 3, 4 зазначеної статті Конвенції. Класичним свідченням цього є справа «Харченко проти України» (рішення ЄСПЛ від 10 лютого 2011 року), в якому ЄСПЛ відзначив системний характер порушення Україною положень ст. 5 Конвенції.

Пункт 1 ст. 5 Конвенції встановлює вимогу, за якої позбавлення свободи буде «законним» за умови дотримання «процедури, встановленої зако-

ном». У цьому питанні Конвенція відсилає суб'єкта правозастосування до норм національного законодавства та покладає зобов'язання забезпечувати дотримання матеріально-правових і процесуальних норм законодавства; вона також вимагає, щоб при будь-якому позбавленні свободи забезпечувалася мета ст. 5 Конвенції, зокрема захист осіб від свавілля.

Відповідно до практики ЄСПЛ національні органи, передусім суди, повинні тлумачити і застосовувати національний закон відповідно до ст. 5 Конвенції. На підтвердження цієї позиції ЄСПЛ, порушення вимог п. 1 ст. 5 Конвенції були констатовані у наступних рішеннях: Клішин проти України (рішення ЄСПЛ від 23 лютого 2012 року), Паскал проти України (рішення ЄСПЛ від 15 вересня 2011 року), Олейнікова проти України (рішення ЄСПЛ від 20 грудня 2011 року), Кравченко проти України (рішення ЄСПЛ від 23 лютого 2012 року), Савін проти України (рішення ЄСПЛ від 16 лютого 2012 року), Смолик проти України (рішення ЄСПЛ від 19 січня 2012 року) та ін. [4].

Слід зауважити, що порушення вимог п. 1 ст. 5 Конвенції констатувалися ЄСПЛ, як правило, у зв'язку з:

- відсутністю визначеного строку, на який судом обирався запобіжний захід у виді тримання під вартою під час судового слідства (починаючи з попереднього розгляду справи) або продовжувалось його застосування;

- відсутністю обов'язкового судового контролю за триманням особи під вартою під час її ознайомлення з матеріалами справи та з моменту направлення справи до суду (коли досудове слідство вже закінчено) і до проведення попереднього розгляду справи (під час якого вирішувалося питання зміни чи обрання запобіжного заходу). Відповідно, після передання справи до суду і до проведення попереднього розгляду справи, тримання особи під вартою здійснювалося за відсутності відповідного обґрунтованого рішення національного суду;

- тримання заявника під вартою за відсутності відповідного рішення національного суду всупереч вимогам законодавства;

- відсутністю документального засвідчення (протоколу арешту) при затриманні особи правоохоронними органами протягом кількох днів.

Порушення вимог п. 3 ст. 5 Конвенції було констатовано в наступних рішеннях ЄСПЛ: Буров проти України (рішення ЄСПЛ від 17 березня 2011 року), Болдирев проти України (рішення ЄСПЛ від 20 січня 2011 року), Борисенко проти України (рішення ЄСПЛ від 12 січня 2012 року), Прокопенко проти України (рішення ЄСПЛ від 20 січня 2011 року), Тодоров проти України (рішення ЄСПЛ від 12 січня 2012 року), Корнейкова проти України (рішення ЄСПЛ від 19 січня 2012 року) та ін. [4].

Отже, порушення вимог п. 3 ст. 5 Конвенції констатувалися ЄСПЛ, як правило, у зв'язку з:

- відсутністю у рішеннях про тримання особи під вартою посилення на те, що саме з обставин справи змусило суд дійти висновку про актуальність законодавчо визначених підстав для тримання особи під вартою. Так, напри-

клад, національний суд часто як підставу для продовження тримання особи під вартою зазначав, що у разі звільнення підозрюваний (підсудний) може ухилитися від слідства та перешкоджати встановленню істини, не зазнаючи, що саме з обставин справи змусило його дійти такого висновку;

- відсутністю в рішеннях щодо продовження тримання особи під вартою аналізу актуальності ризиків, які на початку слідства були підставою для взяття під варту. Підхід ЄСПЛ до розгляду доцільності продовження строків тримання особи під вартою – як протягом досудового розслідування, так і судового розгляду – ґрунтується на презумпції, що з перебігом ефективного розслідування справи зменшуються ризики, які стали підставою для взяття особи під варту на початковій стадії розслідування. Відповідно, кожне наступне рішення про продовження строку тримання під вартою має містити детальне обґрунтування ризиків, що залишаються, та їх аналіз як підстави подальшого втручання у право на свободу особи;

- відсутністю у рішеннях щодо тримання особи під вартою аналізу можливості застосування до особи інших, крім взяття особи під варту, запобіжних заходів;

- незабезпеченням права затриманої особи «негайно» постати перед судом, який вирішить питання щодо законності її затримання.

Порушення вимог п. 4 ст. 5 Конвенції було констатовано у наступних рішеннях ЄСПЛ: Нечипорук і Йонкало проти України (рішення ЄСПЛ від 21 квітня 2011 року), Харченко проти України (рішення ЄСПЛ від 10 лютого 2011 року), Плешков проти України (рішення ЄСПЛ від 10 лютого 2011 року), Корнейкова проти України (рішення ЄСПЛ від 19 січня 2012 року) та ін.

Порушення вимог п. 4 ст. 5 Конвенції у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» встановлено у зв'язку з тим, що заяви особи про звільнення її з-під варти не були розглянуті судом без зволікань.

Порушення вимог п. 4 ст. 5 Конвенції у справі «Харченко проти України» констатовано через те, що національний суд не забезпечив швидкий розгляд скарг заявника про звільнення з-під варти та не надав належного обґрунтування їх відхиленню. У цьому рішенні ЄСПЛ надав загальну оцінку процедури обрання запобіжного заходу у виді тримання під вартою, зазначивши, що «національні суди України, ухвалюючи рішення про тримання осіб під вартою, повторюють типовий набір підстав без дослідження їх належності у світлі обставин конкретної ситуації, що призводить до порушення п. 4 ст. 5 Конвенції».

Порушення вимог п. 4 ст. 5 Конвенції встановлено:

- у справі «Плешков проти України» у зв'язку з тим, що законодавством України не передбачено ефективної процедури розгляду питання щодо законності продовження тримання під вартою після закінчення досудового слідства;

- у справі «Корнейкова проти України» у зв'язку з тим, що апеляційний суд розглядав скаргу заявниці на постанову про обрання їй запобіжного захо-

ду у виді тримання під вартою за її відсутності.

Узагальнюючи практику розгляду кримінальних справ судами загальної юрисдикції першої та апеляційної інстанцій, суддя судової палати у кримінальних справах В. Щепоткіна та науковий консультант судової палати у кримінальних справах Ю. Хім'як зазначили, що суди в цілому дотримуються вимог ст. 5 Конвенції, однак не достатньо готові до практичного впровадження підходів і позицій ЄСПЛ.

Застосовуючи практику ЄСПЛ, суди не завжди чітко й однозначно розуміють, у чому полягає правовий зміст такого застосування. Тому досить поширеним у діяльності національних судів є абстрактне посилення на практику ЄСПЛ без вказівок на конкретне рішення міжнародного судового органу. Типовим у рішеннях національних судів є посилення на конкретне рішення ЄСПЛ, але без зазначення співвідносності його з нормами національного права й обставинами конкретної справи.

Не менш важливою проблемою є відсутність в Україні єдиних критеріїв застосування практики ЄСПЛ.

Вищевикладене дає підстави для висновку про те, що утвердження України як правової держави неможливе без імплементації в національну правоохоронну систему європейських стандартів дотримання конвенційних прав людини і, зокрема, права на свободу та особисту недоторканність. Національним судовим органам необхідно керуватись вимогою ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», який передбачає, що суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права.

Бібліографічні посилання

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року // Офіційний вісник України. – 1998. - №13. – С.270.
2. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2006. - № 30. – Ст. 260.
3. Права людини в діяльності української міліції. – Харків: Права людини, 2009. – С. 48. Доступно в Інтернеті на сайті УМДПЛ <http://umdpl.info>.
4. Узагальнення судової практики ст.ст.5, 6 Конвенції 2011-2012 р.р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: sc.gov.ua
5. Международные акты о правах человека. Сборник документов. – М.: Издательская группа НОРМА – ИНФРА – М, 1999. – 784 с.